УДК 02:658

Світлана Шуляк,
доцент Миколаївської філії КНУКіМ, канд. пед. наук

ІНФОРМАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УПРАВЛІННІ БІБЛІОТЕКОЮ

Висвітлено можливості використання інформаційного менеджменту як актуального для сьогодення соціально-орієнтованого, інформаційно-стратегічного підходу до управлінської діяльності та одночасно як прикладної організаційно-адміністративної технології, що може бути ефективно використана в управлінні сучасною бібліотекою. Доведено, що застосування методів інформаційного менеджменту сприяє налагодженню цілеспрямованої роботи з управління інформаційними ресурсами, удосконаленню технологічного потенціалу та створенню інформаційної системи управління в бібліотеці.

Ключові слова: інформаційний менеджмент, інформаційно-комунікативне середовище, техніко-технологічні ресурси, стратегічне управління, стратегія розвитку бібліотеки.

В умовах глобальної інформатизації зростає роль бібліотеки. Вона перетворюється у дієвий чинник суспільного прогресу в цілому та інформаційно-інтелектуального удосконалення людини зокрема. Від ефективної організації діяльності бібліотеки, зокрема у розрізі використання накопичених інформаційно-комунікаційних ресурсів, залежить зростання рівня цивілізаційного розвитку суспільства. Упорядкована, доступна та активно використовувана інформація оцінюються як соціально значимий ресурс, який є таким же важливим, як фінансовий, інтелектуальний, енергетичний, матеріальний та інші ресурси.

Проблема управління сучасною бібліотекою, враховуючи умови стрімкого розвитку процесів інформатизації та розбудови ринкової економіки, є актуальною в контексті тих змін, які відбулися в усій інформаційній інфраструктурі демократичної України. Трансформації в бібліотечній сфері найбільше позначилися як перехід до нових пріоритетів діяльності, зокрема, пов'язаних з впровадженням інформаційних технологій, налагодженням інформаційного виробництва та, відповідно, розподілу і споживання бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг. Зазначені зміни зумовили нагальну потребу забезпечення дієвого та якісного управління бібліотекою на основі використання інноваційних підходів.

Різні аспекти управлінської проблематики та основні інноваційні напрями діяльності бібліотеки досліджувались у працях українських бібліотекознавців О. В. Башун, А. Г. Бровкіна, І. О. Давидової, В. О. Ільганаєвої, Н. М. Кушнаренко, О. С. Онищенка, Л. Г. Петрової, Г. А. Саприкіна, М. С. Слободяника, А. Л. Соляник, А. С. Чачко, та ін. На думку вчених, сьогодні для збереження лідерства в галузі інформаційного забезпечення суспільства і свого статусу як суспільно важливих інформаційно-інтелектуальних інституцій та провідних постачальників інформації, бібліотекам необхідно переглянути власну політику, стиль і методи управління відповідно до місії, нових цілей та завдань, які полягають у тому, щоб навчитися виробляти якісні і затребувані інформаційно-комунікаційні продукти й послуги та оперативно надавати їх користувачам.

Значні перспективи та реальні можливості щодо удосконалення організації діяльності сучасної бібліотеки надає інформаційний менеджмент. Теорія інформаційного менеджменту (information resource management, information management) почала розроблятися ще з кінця 70-х років XX сторіччя, проте її потенційні можливості й досі використовуються доволі повільно. Разом з тим, сьогодні інформаційний менеджмент є актуальним видом управлінської діяльності для кожної організації. Як соціально-орієнтований, інформаційно-стратегічний підхід до управлінської діяльності та одночасно як прикладна організаційно-адміністративна технологія він може бути ефективно використаний в управлінні сучасною бібліотекою.

На думку науковців, основним завданням інформаційного менеджменту в бібліотечній сфері є стратегічне управління бібліотечно-інформаційними ресурсами – управління, що орієнтоване на забезпечення «виживання» організації та її ефективний розвиток в умовах динамічно мінливого зовнішнього середовища. Тобто, він створює основоположні засади формування бібліотечно-інформаційних ресурсів та їх повноцінного використання для виконання основного завдання бібліотек – всезагального доступу до інформації [1, 2].

Відповідно до специфіки діяльності бібліотечно-інформаційні структури, що функціонують як системи виробництва інформаційних продуктів і послуг, мають три основні компоненти: бізнес (він реалізується за допомогою певних комерційних операцій, наприклад, практики впровадження платних бібліотечно-інформаційних послуг), предметні технології (автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи і мережі, які забезпечують ефективне функціонування бібліотек і їх інтеграцію у

світовий інформаційний простір) та безпосередньо саму інформацію, яка все це зв'язує в єдине ціле. Тому їх можна розглядати як основний об'єкт діяльності інформаційного менеджменту [3].

Впровадження інформаційного менеджменту в управлінську практику бібліотек забезпечить ефективне регулювання різних видів їхньої діяльності, серед яких технологічні цикли накопичення і збереження інформації, створення інформаційних продуктів і послуг та обслуговування ними користувачів, технології забезпечення матеріально-технічного рівня інформаційного середовища та управління інформаційною взаємодією людино-машинних систем, а також формування нових знань і накопичення професійного досвіду, які є необхідними для реалізації нових підходів в управлінні.

Таким чином, застосування інформаційного менеджменту надає можливість створити чітко окреслені напрями управлінського впливу: управління формуванням інформаційно-комунікаційних ресурсів бібліотеки, управління процесом створення (виробництва) і використання (споживання) інформаційних продуктів і послуг, управління техніко-технологічним середовищем і його подальшим удосконаленням, управління розвитком професійного потенціалу бібліотечного колективу.

Особливого значення в процесі застосування інформаційного менеджменту набуває система планування, яка дозволить чітко визначити та реалізувати на практиці основні напрями діяльності бібліотеки. Серед найбільш дієвих, які дозволяють успішно впроваджувати стратегічні напрями діяльності, необхідно назвати розробку бізнес-планів господарсько-виробничої діяльності та діяльності, спрямованої на пошук додаткових можливостей фінансування чи реалізації інформаційних продуктів і послуг (збутової діяльності) бібліотек. Саме вони забезпечують залучення до бібліотеки фінансово-матеріальних ресурсів за допомогою грантів, фандрайзингу, спонсорства і меценатства.

Важливим аспектом, який повинен бути відображений в бізнес-плані, є організація роботи із налагодження взаємовигідного партнерства для реалізації бібліотечно-інформаційних і техніко-технологічних програм і проектів. За допомогою бізнес-плану можна ефективно та оперативно вирішувати поставлені конкретні завдання, здійснювати раціональне управління основними напрямами діяльності бібліотеки як суспільно важливого інформаційно-комунікаційного закладу, а не просто реагувати на мінливі економічні, соціальні, політичні та інші чинники зовнішнього середовища. Крім зазначеного, бізнес-план, як вважають науковці, є інструментом, за допомогою якого можливі контроль і управління

виробництвом бібліотечних послуг, проведенням маркетингових заходів бібліотеки за попереднім планом, а не спонтанно [4].

Застосування методів інформаційного менеджменту стає особливо ефективним, якщо у бібліотеках ведеться цілеспрямована робота з нарощування та удосконалення технологічного потенціалу. Технологічні ресурси в даному разі виходять на перший план, особливо при розробці стратегії розвитку бібліотеки, і стають важливішими за своїм значенням, ніж виробничі, фінансові, кадрові [5].

Впровадження інформаційного менеджменту в бібліотечну практику неможливе без техніко-технологічних засобів. Формування машиночитаних бібліотечно-інформаційних ресурсів дозволяє бібліотеці інтегруватися в загальнонаціональну інформаційну мережу, в інформаційний ринок і, таким чином, зайняти власну нішу в ньому. Важливим аспектом є також визначення бібліотекою свого сегменту на ринку інформаційних продуктів і послуг незалежно від того, будуть вони платними чи традиційно безплатними.

Особливо ефективним вбачається якісне розширення можливостей бібліотечного обслуговування шляхом впровадження в практику технологій зі створення нового знання: експертно-консультаційних, аналітичних, лекційно-педагогічних технологій професіоналізації та підготовки користувачів до роботи в сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі.

Значні перспективи має застосування засад інформаційного менеджменту, спрямованого на впровадження технологій перетворення інформації, знань, досвіду в спільні з іншими організаціями бібліотечні проекти і програми. Їхня реалізація забезпечує опанування нових пріоритетних напрямів у діяльності бібліотеки. В цьому випадку бібліотека виступає як соціальна інституція, що володіє потужним інформаційним потенціалом і здатна надати користувачам необхідну інформацію чи вказати місцезнаходження інформації, отже – спрямувати людину до нових знань.

Інформаційно-комунікаційна спеціалізація бібліотеки може бути значно розширена за рахунок координації і кооперації власних ресурсів з іншими бібліотеками чи інформаційними центрами [6]. Створення й активне використання спільних техніко-технологічних ресурсів, серед яких автоматизовані інформаційні, комп'ютерні і видавничі системи, бази та банки даних, мережі передачі даних і використання потенціалу світового інформаційного співтовариства, стане важливим засобом удосконалення характеристик бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг, сприятиме підвищенню іміджу бібліотечних закладів країни.

Так, бібліотекознавці впевнені і доводять, що роль і значення бібліотек як соціальних інституцій підвищуватиметься за рахунок зростання значення, подальшого розвитку і розширення інформаційних функцій, а також створення власних бібліотечно-інформаційних ресурсів, надання доступу до національних і світових інформаційних мереж [3].

Для реалізації цих завдань доцільно скористатися методами інформаційного менеджменту як високоефективного інструменту стратегічного планування діяльності і розвитку бібліотеки, проте аж ніяк не такого, що гарантує негайний та автоматичний успіх. Процес визначення загальної стратегії розвитку бібліотек, розробка на її основі перспективних проектів потребує серйозної аналітичної й організаційної роботи, освоєння багатьох складних видів діяльності тощо. Ступінь реалізації закладеного тут потенціалу залежить, вважають фахівці, від професіоналізму і світогляду управлінського апарату, винахідливості й підприємливості, зацікавленості в кінцевих результатах співробітників, творчого підходу до методів інформаційного менеджменту [3].

Загальносвітові тенденції економічної та соціально-культурної динаміки, розвиток автоматизованих технологій сприяють технологічній трансформації бібліотечних закладів, інтеграції інформаційних ресурсів, розвитку бібліотечно-інформаційного виробництва. Основні зусилля бібліотек спрямовані на впровадження нових інформаційних технологій, роботу з електронними мережевими ресурсами, забезпечення доступу до інформаційних систем і мереж, зокрема участі в глобальному міжнародному проекті Світова цифрова бібліотека (World Digital Library) [7].

Серед тенденцій розвитку сучасних управлінських технологій у бібліотеці необхідно наголосити на перетворенні процесу управління бібліотечно-інформаційними ресурсами у складну багатофункціональну систему, яка націлена на максимальне забезпечення суспільних потреб в інформації, тобто виконання стратегічних завдань інформаційного суспільства. Саме тому основні зусилля спрямовуються на управління бібліотечно-інформаційними ресурсами у напрямі налагодження процесів у розподіленому електронному інформаційному середовищі, розвитку міжбібліотечної взаємодії та впровадженні мережевих організаційних форм – бібліотечних корпорацій, електронних бібліотек, медіатек тощо. Нові пріоритети бібліотечної діяльності не можуть бути досягнені в рамках старих форм управління, а нові потреби щодо використання інформаційно-комунікаційної техніки і технологій ефективно функціонувати в традиційних умовах.

Впровадження інформаційного менеджменту в організаційно-

управлінську систему бібліотек може бути доповнене створенням структурного підрозділу – інформаційно-аналітичної служби, здатної забезпечувати моніторинг зовнішнього та внутрішнього інформаційного, технологічного та інтелектуального середовищ.

Інформаційна діяльність служби спрямовуватиметься на реалізацію трьох основних завдань:

– пошук джерел необхідної інформації, її перевірка на достовірність, подальше накопичення, опрацювання, упорядкування та зберігання;

– підготовка інформаційних продуктів (інформаційно-аналітичних, статистичних, прогностичних тощо) для керівників різних рівнів управління та провідних фахівців, задіяних в управлінні;

– розподіл і надання інформації та інформаційних продуктів і послуг для користування з метою прийняття управлінських рішень відповідним категоріям управлінців.

Технологічна складова діяльності служби дозволить більш ефективно і повніше реалізувати можливості техніко-технологічних ресурсів та залучати нові до використання в управлінській практиці, оскільки сфера обробки інформації розвивається досить швидко. Зокрема, виведення на стратегічний рівень управління апаратно-технічними засобами і новими інформаційними технологіями забезпечить розробку на їхньому підґрунті інформаційно-комунікаційної стратегії управління бібліотекою.

Важливим чинником успішного впровадження інформаційного менеджменту є його інтелектуальна складова – безпосередні учасники інформаційно-комунікаційного процесу – співробітники бібліотеки. Саме вони забезпечують суттєвий компонент успішного функціонування створюваної інформаційно-комунікаційної системи управління. Отже, потребують особливої уваги керівництва, зокрема підтримки і заохочення, формування адекватного фінансового та нормативно-правового середовища, морально-психологічного клімату, залучення до навчання, підвищення кваліфікації і перепідготовки.

Необхідно наголосити, що у вищих навчальних закладах України, в тому числі й у Київському національному університеті культури і мистецтв, введено в навчальні плани і майже десять років викладається дисципліна «Інформаційний менеджмент» [8]. Вивчення й опанування студентами матеріалів цього курсу дозволяє в майбутньому молодим фахівціям – спеціалістам і магістрам – застосовувати отримані знання безпосередньо в бібліотечній практиці, з урахуванням можливостей нових інформаційних технологій, передових концепцій теорії інформаційного управління організацією, поряд із напрацьованими і традиційно

застосовуваними у роботі знаннями і досвідом організації діяльності бібліотеки.

Використання в бібліотечній практиці широкого спектра можливостей інформаційного менеджмента, особливо як надійного управлінського інструментарію та як ефективної технології управління інформаційними ресурсами, інформаційними технологіями, а також формування дієвої управлінської інформаційної системи в бібліотеці стане важливим чинником інтенсифікації інформаційно-комунікаційної діяльності сучасної бібліотеки. Поєднання інтелектуальних, інформаційних і технологічних ресурсів бібліотек з впровадженням у практику засад інформаційного менеджменту сприятиме її динамічному розвитку як суспільно важливої інтелектуально-інформаційної інституції, здатної успішно функціонувати в суспільстві інформації і знань.

Список використаних джерел

1. *Давидова І. О.* Інноваційність в управлінні діяльністю документно-комунікаційних структур / І. О. Давидова // Вісн. Кн. палати. – 2009. – № 1. – С. 28–31.

2. *Петрова Л. Г.* Інформаційний менеджмент як самостійний напрям в організації управління закладом соціокультурної сфери / Л. Г. Петрова // Вісн. КНУКіМ. Сер.: Педагогіка. – 2003. – № 9. – С. 98–102.

3. *Давидова І. О.* Ринкова стратегія бібліотек з позицій інформаційного менеджменту / І. О. Давидова // Бібл. вісн. – 2001. – № 5. – С. 10–12.

4. *Клюев В. К.* Информация – бизнес – библотека : грани взаимодействия / В. К. Клюсв // Библиография. – 1999. – № 5. – С. 46–48.

5. *Крючкова Е.* Технологическое сопровождение как форма управления библиотекой / Е. Крючкова // Библиотековедение. – 1999. – № 1/2. – С. 50–57.

6. *Самохіна Н.* Розвиток процесів інтеграції бібліотечно-інформаційних ресурсів / Н. Самохіна // Бібл. вісн. – 2005. – № 2. – С. 20–22.

7. *Ярошенко Т.* Світова цифрова бібліотека: будуємо глобальне партнерство / Т. Ярошенко // Бібліотечна планета. – 2010. – № 3. – С. 5–9.

8. *Петрова Л. Г.* Підготовка бібліотечного спеціаліста до управлінської діяльності: педагогічні методики проблемного навчання / Л. Г. Петрова // Вісн. Кн. палати. – 2005. – № 2. – С. 39–43.